

ЦИРКУЛЯРНІ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

THE CIRCULAR BUSINESS MODELS AND THEIR IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Анотація. Розглянуто поняття та сутність циркулярних бізнес-моделей. Розглянуто основні види циркулярних бізнес-моделей та їх особливості. Визначено важливість розвитку циркулярної економіки для України. Визначено складові процесів ефективного переходу вітчизняних підприємств до бізнес-моделей циркулярної економіки.

Ключові слова: циркулярна економіка, бізнес-модель, сталий розвиток, екосистема, Індустрія 5.0

Abstract. The concept and essence of circular business models have been examined. The main types of circular business models and their features have been discussed. The importance of developing a circular economy for Ukraine has been highlighted. The components of the processes for the effective transition of domestic enterprises to circular economy business models have been identified.

Keywords: circular economy, business model, sustainable development, ecosystem, Industry 5.0.

Циркулярна економіка представляє новий підхід, який зосереджується на продовженні терміну служби продуктів і матеріалів, їх повторному використанні, ремонті, переробці та ефективному збереженні ресурсів.

Циркулярні бізнес-моделі є сучасним інструментом, який не тільки дозволяє ефективно управляти ресурсами та знижувати обсяги виробничих відходів, але й сприяє підвищенню продуктивності компанії та зменшенню витрат. Ці моделі орієнтовані на усунення відходів як у процесах виробництва, так і протягом різних етапів життєвого циклу продуктів. В Європі вже прийнято вважати, що відходи, такі як харчові продукти, старі речі, використані пластикові пляшки та інші матеріали, можуть бути цінною сировиною для повторного використання і створення нових цінностей [12].

Основними типами циркулярних бізнес-моделей є:

– модель «продукт як послуга» (Product-as-a-Service, PaaS). Споживачі орендують чи підписуються на продукт замість його покупки. Це дозволяє виробникам зберігати контроль над продуктами протягом всього їх життєвого циклу, забезпечуючи можливість ремонту, оновлення чи повторного використання.

– модель ремонту та відновлення (Repair and Remanufacturing). Старі або пошкоджені продукти повертаються до виробничого циклу через ремонт чи переробку для подальшого використання;

– модель повторного використання (Reuse). Компоненти або продукти використовуються повторно без значних змін або з мінімальними модифікаціями, що дозволяє продовжити їх життєвий цикл, знижуючи потребу в нових матеріалах і енергії;

– модель переробки (Recycling). Відходи та використані матеріали переробляються для створення нових продуктів, що сприяє зниженню навантаження на навколишнє середовище та обмеженню видобутку первинних ресурсів;

– модель біоциклів (Biological Cycle). Використання природних матеріалів, які можуть без шкоди для навколишнього середовища повернутися до біосфери, наприклад, через біорозкладання чи компостування;

– циркулярні ланцюги постачання (Circular Supply Chains). Створення постачальних ланцюгів, де матеріали та компоненти циркулюють і після використання повертаються до виробництва або переробки, що сприяє збереженню ресурсів і зменшенню залежності від первинних сировинних матеріалів [12].

Циркулярні бізнес-моделі, завдяки своїм основним принципам та механізмам, сприяють реалізації цілей сталого розвитку, які є ключовими для майбутнього суспільства, національних економік та світової спільноти. Вони проявляються через виконання певних функцій, які мають значення для бізнесу, економіки, зацікавлених сторін та суспільства в цілому [16].

Україна прагне покращити рівень розвитку та підвищити конкурентоспроможності своєї економіки. Однак після здобуття незалежності економічний розвиток мав стихійний характер, і нині конкурентоспроможність країни залишається низькою, зосереджуючись переважно на сировинному експорті з обмеженими інноваціями. В умовах глобальних змін для України важливо активно впроваджувати циркулярні бізнес-моделі та інтегрувати всі учасники економічного ланцюга, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку [17].

В Україні, в умовах воєнного та післявоєнного стану, перехід до Індустрії 5.0, а згодом і до суспільства 5.0, можливий без обов'язкового етапу проходження через Індустрії 3.0 (повна автоматизація виробництва) та 4.0 (цифрова трансформація, що передбачає зміну бізнес-моделей через застосування сучасних технологій, таких як штучний інтелект і Інтернет речей). Це передбачає зміну індустріальної парадигми для промисловців і політиків, де основними принципами стають сталий розвиток, стресостійкість ланцюгів доданої вартості, екосистем та орієнтація на потреби суспільства, циркулярна економіка і справедливий розподіл результатів праці. У цьому контексті технології виступають лише інструментами для досягнення цілей сталого розвитку, що відрізняється від підходів Індустрії 4.0, де основна мета полягала в покращенні конкурентоспроможності та прибутковості підприємств через впровадження нових технологій [11].

Горбаль Н. І. та Пліш І. В. зазначають, що для ефективного переходу вітчизняних підприємств до бізнес-моделей циркулярної економіки необхідно реалізувати кілька ключових процесів:

1. Аналіз функцій продукту в контексті пріоритетів клієнтів. Часто можна замінити матеріали на відновлювані без втрати якості.

2. Функціонування логістики в двосторонньому режимі. Це передбачає повернення цінних матеріалів назад у виробництво після того, як продукт буде використаний клієнтами.

3. Взаємовигідна співпраця з іншими компаніями в галузі інновацій.

3. Пошук ринків для вторинного використання продуктів, зокрема в інших секторах діяльності, що може значно розширити клієнтську базу та збільшити прибутки.

4. Постійні комунікації з клієнтами для відслідковування змін у їхніх потребах та пошуку нових циркулярних можливостей [14].

Отже, циркулярна бізнес-модель - це підхід, що орієнтується на продовження життєвого циклу продуктів, зменшення відходів та ефективне використання ресурсів через їх повторне використання, ремонт або переробку. Виділяють такі основні циркулярні бізнес-моделі: «продукт як послуга», модель ремонту і відновлення, повторне використання, переробка, біоцикли та циркулярні ланцюги постачання. В Україні впровадження таких моделей сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки, зменшенню негативного впливу на довкілля та сприятиме сталому розвитку.

Література

11. Артемов, В., Бахчеван, Е., & Бочко, О. (2023). Циркулярна економіка - виклик сучасності. *Економіка та суспільство*, (58). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3276/3200>
12. Васильєва, О., Домашенко, С., & Гіль, Л. (2024). Циркулярні бізнес-моделі: бар'єри застосування та поведінка споживачів. *Економіка та суспільство*, (70). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5387/5329>
13. Горбаль, Н. І., Пліш, І. В. (2021). Циркулярні бізнес-моделі для сталого розвитку українських підприємств. *Journal of Lviv Polytechnic National University*. (1), 15-29.
14. Маслак, О. О., Малик, М. В. (2023). Циркулярні бізнес-моделі підприємств: сутність та системна орієнтація. *Ефективна економіка*. (4). URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1456/1466>
15. Подра, О. П., Горошко, Ю. В. (2022). Циркулярні моделі управління розвитком бізнесу: проблеми та перспективи в Україні. *Бізнес Інформ*, (11), 231–236.
16. Кузьома, В. В., Співак, В. В. (2024). Теоретичні засади циркулярних бізнес-моделей агропродовольчої сфери: класифікація, компоненти та функції. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. (2). 162 – 165.
17. Підгірна, В., Зибарева, О., & Чубрей, О. (2024). Проєктна діяльність з впровадження циркулярних бізнес-моделей для конкурентоспроможності на засадах сталого розвитку. *Економіка та суспільство*, (67). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4740/4681>

References

1. Artemov, V., Bachchevan, E., & Bochko, O. (2023). Circular economy - a challenge of the present. *Economy and Society*, (58). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3276/3200>
2. Vasylyeva, O., Domashenko, S., & Hil, L. (2024). Circular business models: barriers to implementation and consumer behavior. *Economy and Society*, (70). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5387/5329>
3. Horbali, N. I., Plish, I. V. (2021). Circular business models for the sustainable development of Ukrainian enterprises. *Journal of Lviv Polytechnic National University*. (1), 15-29.
4. Maslak, O. O., Malik, M. V. (2023). Circular business models of enterprises: essence and system orientation. *Effective Economy*. (4). URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1456/1466>
5. Podra, O. P., Goroshko, Yu. V. (2022). Circular business management models: problems and perspectives in Ukraine. *Business Inform*, (11), 231–236.
6. Kuzyoma, V. V., Spivak, V. V. (2024). Theoretical foundations of circular business models in the agri-food sector: classification, components, and functions. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. (2). 162 – 165.
7. Pidhirna, V., Zybareva, O., & Chubrej, O. (2024). Project activity in the implementation of circular business models for competitiveness based on sustainable development principles. *Economy and Society*, (67). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4740/4681>